

Robert Stępień
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej)

Losy księgozbioru klasztornego benedyktynów sieciechowskich po kasacie opactwa w 1819 roku

The fate of the monastic book collections of the Benedictine monks of Sieciechow after the dissolution of the abbey in 1819

Key words: benedictines, library, monastery, Sieciechow, dispersing of book collections

Annotation: The article discusses the fate of the monastic book collections of the Benedictine monastery in Sieciechow after the dissolution of the abbey in 1819. Until the suppression took place, Sieciechow had affluent monastery library, which collections remains a valuable source for research on the state of intellectual culture of the Sieciechowski convent. The article discusses the main events related to the post-dissolution fate of Sieciechow library, with particular emphasis on the circumstances of the scattering and destruction of significant part of the monastery's library collections. The article presents the current preservation state of the book collections and determines the research potential which create in the context of further studies on the library heritage of the monastery.

Судьбы монастырской библиотеки Бенедиктинов из Сецехова после ликвидации аббатства в 1819 году

Ключевые слова: Бенедиктинцы, библиотека, монастырь, Сецехов, рассеяние коллекции книг

Аннотация: В статье обсуждается судьба коллекции книг бенедиктинского монастыря в Сецехове после роспуска аббатства в 1819 году. До ликвидации Сецехов владел большой монастырской библиотекой, чьи останки представляют собой ценный источник для исследования состояния интеллектуальной культуры Сецеховского монастыря. В тексте указаны основные события, связанные с историей книг из Сецеховской, с особым акцентом на обстоятельствах рассеяния и уничтожения значительной части библиотечных фондов монастыря. В статье представлено современное состояние книг из этой коллекции и определяет ее исследовательский потенциал в контексте дальнейших исследований библиотечного наследия монастыря.

Pokasacyjne losy księgozbiorów klasztornych w ostatnich latach cieszyły się dość dużym zainteresowaniem naukowym, głównie za sprawą projektu mającego na celu zinwentaryzowanie i opracowanie dziedzictwa materialno-duchowego, pozostałego po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i na Śląsku¹. Kasaty klasztorów, przeprowadzone w XVIII i XIX wieku w niemal całej Europie, w szczególności sposób dotknęły biblioteki klasztorne, przyczyniając się do rozproszenia, a w dalszej konsekwencji zniszczenia, znacznej części gromadzonych w nich zbiorów². Dzieje księgozbioru pochodzącego z klasztoru benedyktynów sieciechowskich nie doczekały się jak dotąd odrębnego i szczegółowego opracowania. Podstawowe informacje na temat książki kasatowej zawarł w swej pracy ks. Józef Gacki, autor jedynej dotychczas monografii opactwa sieciechowskiego, wydanej drukiem w 1872 r.³ Wzmianki o bibliotece sieciechowskiej pojawiały się w opracowaniach naukowych poświęconych problematyce kasat klasztornych, a także w pracach ukazujących rozmaite aspekty historii opactwa benedyktynów z Sieciechowa⁴. Szczególne znaczenie dla poznania zawartości dawnego księgozbioru sieciechowskiego mają badania Jerzego Kaliszuka, prowadzone nad kolekcją średniowiecznych rękopisów łacińskich, przechowywanych w przedwojennych zbiorach warszawskiej Biblioteki Narodowej⁵. Autor ten podjął próbę odtworzenia zawartości poszczególnych rękopisów proveniencji sieciechowskiej, a także określenia miejsca, czasu i okoliczności ich powstania oraz sposobu pozyskania dla klasztoru. Znakomity materiał źródłowy dla badań w tym zakresie stanowiły prywatne zapiski Marii Hornowskiej, która przed wojną przygotowywała pracę poświęconą bibliotekom w średniowiecznej Polsce⁶.

¹ Artykuł stanowi zmienioną i rozszerzoną wersję referatu przedstawionego na konferencji pt. „Losy klasztorów i zbiorów poklasztornych w okresie represji po upadku powstania listopadowego w 1831 r.”, która odbyła się w Rytwianach w dniach 12-15 lipca 2012 r., w ramach projektu pt. „Dziedzictwo kulturowe po klasztorach skasowanych na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej oraz na Śląsku w XVIII i XIX w.: losy, znaczenie, inwentaryzacja”. Zob. <http://www.kasaty.pl>, (dostęp: 20.10.2018).

² J. Gwoździł, *Pokasacyjne losy księgozbiorów klasztornych na obszarze Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, [w:] *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie*, t. 3, *Źródła. Skutki kasat XVIII i XIX w. Kasata w latach 1954-1956*, red. M. Derwich, Wrocław 2014, s. 137.

³ J. Gacki, *Benedyktynski klasztor w Sieciechowie według pism i podań miejscowych*, Radom 1872, s. 191, 222, 264-267; Zob. też: W. Pestka, *Jak mało... ks. Józef Gacki (1805-1876) – zarys biografii*, Radom 2012.

⁴ Podstawowa literatura na temat historii opactwa została omówiona w artykule: R. Stepień, *Pokasacyjne losy i obecny stan zachowania archiwaliów klasztoru Benedyktynów z Sieciechowa*, „Res Historica”, 2018, t. 45, s. 131-153. W zakresie interesującej nas problematyki księgozbioru klasztornego zob. F.T. Borowski, *Dekret kasacyjny z roku 1819 i jego wykonanie w stosunku do zakonów diecezji sandomierskiej*, „Studia Sandomierskie”, 2011, t. 18, nr 1, s. 99-112; M. Juda, *Kultura książki w kręgu benedyktynów. Na marginesie dziejów opactwa w Sieciechowie*, „Przegląd Informacyjno-Dokumentacyjny”, 2005, R. 35, nr 2, s. 45-64.

⁵ J. Kaliszuk, *Codices deperditi. Średniowieczne rękopisy łacińskie Biblioteki Narodowej utracone w czasie II wojny światowej*, t. 1, *Dzieje i charakterystyka kolekcji*, Wrocław 2016, s. 284-294; t. 3, *Indeksy. Aneks. Bibliografia*, s. 527-532, 582-584.

⁶ Autorka część pracy poświęciła bibliotekom klasztorom, opierając swoje ustalenia na analizie średniowiecznych kodeksów, które powróciły do kraju po traktacie ryskim. Przez wiele lat wyrażano przekonanie, że materiały te uległy zniszczeniu, a zachował się jedynie fragment pracy poświęcony bibliotece łysogórskiej. Został on opublikowany w 1947 r. i zawiera informacje na temat kilku kodeksów pochodzących z klasztoru sieciechowskiego. Zob. M. Hornowska, H. Zdzitowiecka-Jasieńska, *Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej*, Warszawa 1947, s. 104, 109, 113, 307.

Poniższy tekst poświęcony jest rekonstrukcji losów księgozbioru klasztornego benedyktynów sieciechowskich po kasacie opactwa w 1819 r. i stanowi w swym założeniu punkt wyjścia do dalszych studiów nad spuścizną biblioteczną klasztoru. W artykule wskazano główne wydarzenia związane z pokasacyjnymi dziejami biblioteki sieciechowskiej, ze szczególnym uwzględnieniem okoliczności rozproszenia i zniszczenia znacznej części zbiorów bibliecznych klasztoru. Przed supresją Sieciechów posiadał zasobną ksiąźnicę klasztorną, której pozostałości stanowią cenne źródło do badań nad stanem kultury intelektualnej konwentu sieciechowskiego.

Dekret supresyjny, wydany w imieniu prymasa Franciszka Skarbka-Malczewskiego 17 kwietnia 1819 r., umieścił klasztor sieciechowski w grupie domów zakonnych przeznaczonych do całkowitej likwidacji⁷. Projekt kasaty przygotowała Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (dalej: KRWRiOP) na czele z ministrem i głównym inicjatorem supresji Stanisławem Kostką Potockim⁸. W pierwszym etapie kasaty przeprowadzono tzw. okupację, podczas której protokolarnie spisano informacje o znoszonych klasztorach i beneficjach kościelnych dla potrzeb przejęcie ich mienia w zarząd państwowy⁹. Jednym z zadań komisarzy, delegowanych do okupacji instytucji duchownych podlegających kasacie, było zabezpieczenie księgozbiorów gromadzonych w bibliotekach klasztornych, poprzez porównanie stanu ich zawartości z dostępnymi inwentarzami i katalogami oraz opieczętowanie prowadzących do nich drzwi. Zgodnie z instrukcją wykonawczą do dekretu kasacyjnego, klucze i spisy biblieczne miały zostać przekazane do właściwych komisji wojewódzkich. Tam oczekiwały na przyjazd Samuela Bogumiła Lindego, wówczas pełniącego funkcję dyrektora Biblioteki Publicznej w Warszawie, który został upoważniony przez KRWRiOP do wizytowania bibliotek likwidowanych klasztorów, w celu wydzielenia z ich księgozbiorów wartościowszych w jego ocenie dzieł i przesłania wybranych pozycji do stolicy¹⁰. W okresie od połowy maja do początku września 1819 r. Linde osobiście dokonał rewizji 46 bibliotek klasztornych, 15 kolegiackich i 2 parafialnych, w tym 13 niepodlegających kasacie, wyłączając z ich zawartości ponad 50 tys. woluminów. Wybrane dzieła, w drewnianych skrzyniach i beczkach przeznaczonych do transportu soli lub wapna, odsyłał Linde do głównych składów, na jaki upatrzył też Sieciechów, skąd dalej, drogą wodną, były transportowane do Warszawy¹¹.

⁷ P.P. Gach, *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska: 1773-1914*, Lublin 1984, s. 95-104; A. Barańska, *Między Warszawą, Petersburgiem a Rzymem. Kościół a państwo w dobie Królestwa Polskiego (1815-1830)*, Lublin 2008, s. 437-450; M. Końska, *Dekret abpa Franciszka Skarbka-Malczewskiego z 17 IV 1819 r. w sprawie supresji klasztorów w Królestwie Polskim*, „Hereditas Monasteriorum”, 2016, t. 8, s. 367-378.

⁸ W. Gliński, *Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wobec wspólnot religijnych w Królestwie Polskim w latach 1815-1820*, Warszawa 2002, s. 84-97.

⁹ P.P. Gach, *Zakony w diecezji kieleckiej 1805-1914*, „Nasza Przeszłość”, 1983, t. 59, s. 183.

¹⁰ Na temat życia i działalności Lindego zob. J. Michalski, *Linde Samuel Bogumił*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 17, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, s. 358-364; M. Ptaszyk, *Kalendarz życia i twórczości Samuela Bogumiła Lindego*, Wrocław 1992; *Bibliotheca Lindiana. Samuel Bogumił Linde (1771-1847) pierwszy dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*. W 165. rocznicę śmierci, Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, 19-20 listopada 2012 r., red. nauk. M. Cubrzyńska-Leonarczyk, współ. H. Mieczkowska, Warszawa 2015.

¹¹ M. Końska, *Losy księgozbiorów klasztornych po kasacie 1819 r. Misja Samuela Bogumiła Lindego*, [w:]

Księgozbiór sieciechowski w czasie kasaty opactwa zajmował powierzchnię dwóch sal bibliotecznych na pierwszym piętrze budynku klasztornego, nieopodal prezbiterium nad zakrystią i skarbcem¹². Oszacowanie dokładnej liczby woluminów, przechowywanych w księżnicy sieciechowskiej w 1819 r., uniemożliwia obecnie brak zachowanych katalogów bibliotecznych klasztoru. Jeden z nich miał powstać w 1757 r. za rządów opata Wawrzyńca Marcina Bułharewicza¹³. Prawdopodobnie na jego podstawie Joachim Lelewel określił wielkość księgozbioru sieciechowskiego na 6 tys. woluminów¹⁴. Drugi katalog sporządził francuski benedyktyn Gerard Lefebvre de Lassus w 1799 r.¹⁵ Niestety uległ on zniszczeniu w czasie II wojny światowej, a jedną z ostatnich osób badających jego zawartość była M. Hornowska¹⁶. Nie dysponujemy zatem opisem stanu zawartości księgozbioru sieciechowskiego przed jego rozproszaniem w okresie supresji klasztoru.

Czynności kasacyjne dla opactwa sieciechowskiego rozpoczęły się 13 maja 1819 r. od opieczętowania biblioteki klasztornej przez sekretarza obwodu radomskiego, na mocy reskryptów wydanych przez KRWRiOP oraz Komisję Województwa Sandomierskiego. Komisarze delegowani do okupacji opactwa, Andrzej Witkowski, sędzia pokoju powiatu kozienickiego, i ks. Tomasz Korycki, dziekan zwoleński i proboszcz parafii w Suchej, przybyli do Sieciechowa 11 czerwca 1819 r. W kolejnych dniach pobytu w klasztorze komisarze sporządzili listę zakonników tworzących zgromadzenie sieciechowskie oraz wykazy osób zatrudnionych do posługi kościelnej i klasztornej. Przygotowali też dokładny opis stanu klasztornych funduszy, źródeł dochodu, wydatków, długów i ciężarów gruntowych, zabudowań klasztornych oraz majątku ruchomego¹⁷. W dniu 8 lipca wezwali przełożonych klasztoru do okazania pomieszczeń bibliotecznych. Komisarze stwierdzili, że pieczęcie obsygalacji biblioteki pozostały nienaruszone, po czym starannie sprawdzili stan i warunki lokalowe klasztornej librarii. Następnie pouczyli przełożonych opactwa, aby książki znajdujące się w celach zakonników zostały zwrócone do biblioteki lub były spisane z zaznaczeniem miejsca obecnego przechowywania. Otrzymali odpowiedź, że wszystkie księgi znajdują się w salach bibliotecznych, przy czym niektóre z egzemplarzy mogą posiadać profesorowie miejscowej szkoły w Sie-

Kasaty klasztorów..., t. 3, s. 161-171.

¹² Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu (dalej: BDS), Akta Zgromadzenia oo. Benedyktynów w Sieciechowie, sygn. R 1931, Plany zabudowań klasztoru oo. Benedyktynów i posiadłości klasztornej w Sieciechowie z 1795 r. Kopie planów zostały opublikowane w pracy *Monumenta dioecesis Sandomiriensis. Series III*, [w:] J. Wiśniewski, *Dekanat kozienicki*, Radom 1913, s. 209-212.

¹³ J. Gacki, *Benedyktynski klasztor w Sieciechowie...*, s. 265.

¹⁴ J. Lelewel, *Bibliograficznych ksiąg dwoje, w których rozebrane i pomnożone zostały dwa dzieła Jerzego Samuela Bandtke: Historia drukarni krakowskich tudzież Historia Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie a przydany Katalog inkunabułów polskich*, t. 2, Wilno 1826, s. 111.

¹⁵ Tamże, s. 156; J. Gacki, *Benedyktynski klasztor Świętego Krzyża na Łysej Górze*, Warszawa 1873, s. 168-169; M. Derwich, *Gérard Lefebvre de Lassus, un bénédictin français érudit et ses activités en Pologne au tournant des XVIIIe et XIXe siècles*, [w:] *Dom Jean Mabillon, figure majeure de l'Europe des lettres: actes des deux colloques du tricentenaire de la mort de dom Mabillon*, abbaye de Solesmes, 18-19 mai 2007, Palais de l'Institut, Paris, 7-8 décembre 2007, ed. J. Leclant, A. Vauchez, D. Hurel, Paris 2010, s. 685-708.

¹⁶ J. Kaliszuk, *dz. cyt.*, s. 286.

¹⁷ Archiwum Państwowe w Radomiu (dalej: APR), Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej i Siedleckiej (dalej: ZDP), Sukcesje, sygn. 1225, k. 39r-226v.

ciechowie¹⁸. Drzwi do księżnicy klasztornej zostały ponownie opieczętowane, a klucze do jej pomieszczeń złożono w siedzibie komisji wojewódzkiej w Radomiu¹⁹. 18 sierpnia klucze przekazano przeorowi klasztoru Hipolitowi Kuroszowi²⁰ w związku z oczekiwanym przyjazdem Samuela Bogumiła Lindego, który do Sieciechowa przybył 2 września²¹. Linde wybrał z biblioteki sieciechowskiej 3330 książek, w tym 3254 książki drukowane i 76 rękopisów, które w 13 drewnianych skrzyniach, zakupionych na miejscu i w pobliskim Gniewoszowie, polecił przesłać do Warszawy²². Według tradycji klasztornej przekazanej przez ks. J. Gackiego, w czasie transportu jedna z galar z pakami, w których znajdowały się książki sieciechowskie, miała zatonać w Wiśle²³.

Nie znamy liczby książek, które pozostały w klasztorze. Księgi nie zabrane przez Lindego dostały się w ręce osób zainteresowanych ich nabyciem podczas licytacji bądź wyrzucone na korytarz klasztorny uległy zniszczeniu na miejscu²⁴. Reskrypt rządowy z 19 lipca 1820 r. upoważnił biskupa sandomierskiego do przejęcia książek pozostawionych w klasztorach na potrzeby Seminarium Duchownego w Sandomierzu. Woluminy sieciechowskie nie zostały jednak przekazane w tym czasie do biblioteki seminaryjnej²⁵. Niektóre egzemplarze mogły znajdować się w zbiorach ostatniego opata ks. Wojciecha Biedrzyckiego, po którym zachował się katalog dzieł prywatnej biblioteki²⁶.

Do pierwszego uszczuplenia księgozbioru sieciechowskiego doszło już w czasach Księstwa Warszawskiego. W 1811 r. minister sprawiedliwości Feliks Łubieński zwrócił się z prośbą do kościołów i klasztorów posiadających biblioteki o przekazanie części zgromadzonych zbiorów na rzecz Biblioteki przy Sądzie Apelacyjnym w Warszawie²⁷. Benedyktyni sieciechowscy razem z dominikanami z Wysokiego Koła ofiarowali wówczas łącznie 304 druki i rękopisy²⁸. W 1818 r. książki te zostały przekazane do nowo

¹⁸ APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 1225, k. 164r-164v, 166r-166v, Katalog książek biblioteki szkolnej sporządzony w czerwcu 1819 r.

¹⁹ APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 1225, k. 95r-96v, Protokół względem obsygalacji biblioteki klasztoru sieciechowskiego, Sieciechów 8 VII 1819; Archiwum Główne Akt Dawnych, Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego, sygn. 797, s. 107-107b.

²⁰ B. Stanaszek, R. Nowakowski, *Słownik biograficzny Księży Diecezji Sandomierskiej XIX i XX w.*, t. 2, litery H-L, Sandomierz 2015, s. 179.

²¹ APR, ZDP, Sukcesje, sygn. 1225, k. 163r, 165r, Protokół względem powierzenia dwóch kluczy od biblioteki klasztoru sieciechowskiego H. Kuroszowi przeorowi tegoż zgromadzenia.

²² J. Kaliszuk, *dz. cyt.*, t. 1, s. 287; t. 3, s. 573-574. W świetle badań prowadzonych wcześniej przez Mariana Łodyńskiego Linde wywiózł z biblioteki sieciechowskiej 3055 książek. Zob. M. Łodyński, *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (1807-1831)*, Książka w Dawnej Kulturze Polski, t. 8, Wrocław 1957, s. 71-72, 75.

²³ J. Gacki, *Benedyktyniński klasztor w Sieciechowie...*, s. 265-266.

²⁴ Tamże, s. 266.

²⁵ W. Wójcik, *Włączenie zbiorów poklasztornych do Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 1960, t. 1, z. 2, s. 53; S. Kotkowski, *Seminarium Duchowne w Sandomierzu w latach 1820-1926*, Sandomierz 2010, s. 117, 417 (przyp. 405).

²⁶ K. Jaroszek, *Inwentarz pozostałości po ostatnim opacie sieciechowskim ks. Wojciechu Biedrzyckim z 1824 r.*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, 1998, t. 33, z. 2-4, s. 138-139.

²⁷ J. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831)*, t. 1, Materiały i Opracowania Dotyczące Historii Wyższych Zakładów Naukowych w Polsce, Warszawa-Kraków 1907, s. 743-744; W. Stummer, *Biblioteka Sądu Apelacyjnego w Warszawie 1810-1865*, „Roczniki Biblioteczne”, 1958, R. 2, z. 3-4, s. 437-439.

²⁸ M. Łodyński, *dz. cyt.*, s. 5-6, 8-9. Por. J. Kaliszuk, *dz. cyt.*, t. 1, s. 80 (por. s. 286); Ks. J. Gacki pisał o 2 tys. książek i rękopisów. Por. *Benedyktyniński klasztor w Sieciechowie...*, s. 265.

powstałej Biblioteki Publicznej, w której umieszczony został także księgozbiór zabrany przez Lindego w 1819 r.²⁹ W Bibliotece Publicznej porządkowaniem zbiorów zniesionych domów zakonnych zajmował się Joachim Lelewel, który na podstawie analizy paleograficznej dostępnych kodeksów ustalił imiona średniowiecznych kopistów skryptorium sieciechowskiego³⁰. Prace związane z opracowywaniem rękopisów łacińskich prowadził też Łukasz Gołębiowski, historyk, etnograf i bibliotekarz, zatrudniony w bibliotece w 1831 r.³¹ Na kartach ochronnych dwóch ocalałych kodeksów sieciechowskich zachowały się jego noty ustalające imiona skrybów oraz charakteryzujące zawartość rękopisów³².

Po upadku powstania listopadowego zbiory Biblioteki Publicznej w przeważającej mierze zostały wywiezione do Petersburga. Na rzecz Uniwersytetu Warszawskiego pozostawiono jednak książki z zakresu teologii, medycyny, astronomii oraz druki i rękopisy w języku polskim, wśród których znajdowały się egzemplarze sieciechowskie³³. Pewnych informacji na temat zbiorów wywiezionych do Rosji dostarczają sprawozdania badaczy z podróży naukowych do Cesarskiej Biblioteki Publicznej, które miały miejsce w drugiej połowie XIX i początkach XX w. Niektóre z nich zawierają wzmianki o rękopisach sieciechowskich przechowywanych w bibliotece petersburskiej³⁴.

Księgozbiór sieciechowski wywieziony do Rosji częściowo powrócił do kraju na mocy postanowień traktatu ryskiego z 1921 r. Akcja rewindykacyjna z tym związana trwała kilkanaście lat, ponieważ strona rosyjska wykazywała się sporą opieszałością przy zwrocie dziedzictwa piśmienniczego należącego do Polski. Spuścizna dokumentowa po Stanisławie Lisowskim, który w latach 1923-1927 uczestniczył jako ekspert w pracach podkomisji działających w celu realizacji postanowień traktatu ryskiego, dowodzi, że wokół księgozbioru sieciechowskiego (67 inkunabułów) toczyła się zażarta dyskusja o znaczenie klasztoru dla rodzimej kultury³⁵. Strona rosyjska podważała rangę

²⁹ 5 XII 1819 r. Linde informował, że w połowie gotowy jest spis książek biblioteki sieciechowskiej, opracowywany przez Biuro Biblioteczne. Zob. M. Łodyński, *dz. cyt.*, s. 74-75.

³⁰ J. Lelewel, *dz. cyt.*, s. 87-89; J. Gacki, *Benedyktynski klasztor w Sieciechowie...*, s. 264.

³¹ E. Szwanowski, *Łukasz Gołębiowski (1773-1849)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, Wrocław-Warszawa-Kraków 1959-1960, s. 250-252; M. Królikowska, *Łukasz Gołębiowski jako historyk*, „Przegląd Humanistyczny”, 1977, t. 21, nr 2, s. 73.

³² Biblioteka Narodowa (dalej: BN), sygn. 3017 II, 3316 III.

³³ H. Kozerska, *Warszawska Biblioteka Uniwersytecka w latach 1832-1871. Biblioteka Rządowa, Okręgu Naukowego, Główna*, Warszawa 1967, s. 1-3. W bibliotece pozostawiono w sumie ok. 40 tys. druków i 303 rękopisy z księgozbioru liczącego w 1831 r. ok. 134 tys. druków i 2 tys. rękopisów.

³⁴ A. Moszyński, *Wiadomość o rękopisach polskich oddziału teologicznego w Cesarskiej Bibliotece Publicznej w Petersburgu*, „Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności”, 1874, t. 1, s. 330; A. Blumenstock, *Wiadomość o rękopisach prawno-historycznych Biblioteki Cesarskiej w Petersburgu. Sprawozdanie z poszukiwań*, „Archiwum Komisji Historycznej”, t. 6, Kraków 1891, s. 411-412, 455; A. Brückner, *Kazania średniowieczne*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny”, 1895, t. 24, cz. 1 i 2, s. 45, 49, 325, 355; 1897, t. 25, cz. 3, s. 161; tenże, *Drobne zabytki języka polskiego XV w. Pieśni, modlitwy, glosy*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny”, 1897, t. 25, s. 219, 257-258; tenże, *Literatura religijna w Polsce średniowiecznej*, t. 3: *Legendy i modlitewniki. Szkice literackie i obyczajowe*, Warszawa 1904, s. 55; J. Korzeniowski, *Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu i innych bibliotekach petersburskich. Sprawozdanie z podróży naukowych odbytych w 1891-1892 i w 1907 r.*, Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce, t. 11, Zapiski i Wyciągi z Rękopisów Bibliotek Polskich i Obcych, do Polski się Odnoszących, 1, Kraków 1910, s. 19, 26, 35, 43-44, 192-193.

³⁵ H. Łaskarzewska, *Starania o zwroty polskich zbiorów bibliotecznych z Kijowa i Petersburga w świetle*

opactwa próbując nie dopuścić do zwrotu posiadanych ksiąg. Jeszcze w 1926 r. Edward Chwalewik przedstawiając losy zbiorów wywiezionych do Petersburga opisywał pomieszczenia Carskiej Biblioteki Publicznej, w której inkunabuły pochodzące z polskich klasztorów (w tym Sieciechowa) miały stanowić zdecydowaną większość kolekcji³⁶.

Zwracane z Petersburga dzieła początkowo zostały umieszczone w formie depozytu w warszawskiej Bibliotece Uniwersyteckiej, a następnie częściowo przekazane do Biblioteki Narodowej, formalnie powołanej do życia w 1928 r.³⁷ Niestety działania II wojny światowej doprowadziły do niemal całkowitego zniszczenia zbiorów sieciechowskich, które powróciły do kraju i znajdowały się wówczas w Bibliotece Narodowej³⁸. Obecnie w jej zbiorach przechowywane są zaledwie dwa średniowieczne rękopisy klasztoru sieciechowskiego, które przetrwały zniszczenia wojenne. Pierwszy *Miscellanea theologica* zawierający dzieła: Mikołaja z Błonia (*Tractatus sacerdotalis de sacramentis*), Izydora z Sewilli (*Synonyma de lamentatione animae peccatricis*) i Grzegorza Wielkiego (*Regula pastoralis*), napisany w latach 1451-1460³⁹, oraz drugi z treścią *Legenda aurea* Jakuba de Voragine, stworzony przez Klemensa z Lublina w 1435 r.⁴⁰ Natomiast w zbiorze starodruków Biblioteki Narodowej znajdują się woluminy sieciechowskie rewindykowane z Rosji oraz pochodzące z powojennych nabytków⁴¹.

W zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie zarejestrowanych i przechowywanych jest obecnie około 500 starodruków dawniej należących do klasztoru sieciechowskiego. Ich liczba wzrasta wraz z postępami w badaniach proveniencyjnych dla pozycji z XVII i XVIII w.⁴² Część zachowanego tam księgozbioru nie została wywieziona do Petersburga, mogła jednak trafić do biblioteki jeszcze w XIX w., kiedy książki wracały do kraju⁴³.

niepublikowanych dokumentów dotyczących realizacji ustaleń traktatu ryskiego (*Ze spuścizny Stanisława Lisowskiego*), „Rocznik Biblioteki Narodowej”, 2003, t. 35, s. 56-57.

³⁶ E. Chwalewik, *Losy zbiorów polskich w Rosyjskiej Bibliotece Publicznej w Leningradzie*, Warszawa-Kraków 1926, s. 28.

³⁷ A. Kawecka-Gryczowa, *Biblioteka Narodowa w Warszawie*, Warszawa 1934, s. 7, 21, 31; P. Bańkowski, *Rękopisy rewindykowane na podstawie traktatu ryskiego jako warsztat pracy naukowej przed wojną*, „Przegląd Biblioteczny”, 1948, R. 16, z. 1-2, s. 105, 109; M. Sipayłło, *Wstęp*, [w:] *Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 1, cz. 1: XV w., oprac. T. Komender, Warszawa 1994, s. 13-52.

³⁸ S. Sawicka, *Straty wojenne zbiorów polskich w dziedzinie rękopisów iluminowanych*, Prace i Materiały Biura Rewindykacji i Odszkodowań, nr 10, Warszawa 1952, s. 15-16; P. Bańkowski, *Straty Biblioteki Narodowej w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, [w:] *Straty bibliotek i archiwów w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. 3, Biblioteki, red. P. Bańkowski, Warszawa 1955, s. 9-12.

³⁹ BN, rps sygn. 3017 II. Kodeks został wymieniony wśród ocalałych rękopisów w 1948 r. z sygn. Lat.Q.I.87. Zob. B. Horodyski, *Spuścizna działu rękopiśmiennego Biblioteki Załuskich*, „Przegląd Biblioteczny”, 1948, R. 16, z. 1-2, s. 62.

⁴⁰ BN, rps sygn. 3316 III.

⁴¹ BN, starodruki sygn. XVI.F.00371, XVI.O.00455, XVI.O.01444, XVII.1.00368, XVII.1.00723, XVII.1.05571, XVII.1.06705, XVII.1.06720-6721 (adligat), XVII.1.07192, XVII.3.00258, XVII.3.18930, XVII.3.19162, XVII.3.19553.

⁴² Dziękuję pani Izabeli Wienczek z Gabinetu Starych Druków BUW za podanie przybliżonej liczby druków sieciechowskich zarejestrowanych w zbiorach biblioteki. W dotychczas opublikowanych katalogach dla XV i XVI w. zawarto informacje o 168 drukach pochodzących z księżnicy sieciechowskiej. Zob. *Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 1-8, Warszawa 1994-2018.

⁴³ H. Kozerska, *dz. cyt.*, s. 14, 38-39.

W zbiorach wielu innych polskich bibliotek o statusie państwowym i kościelnym przechowywane są rękopisy i starodruki proveniencji sieciechowskiej, pochodzące z rozmaitych prywatnych kolekcji, w których najczęściej znalazły się w wyniku działalności bibliofilów i kolekcjonerów, przeszukujących klasztorne księgozbiory na przełomie XVIII i XIX w. oraz nabywających dzieła w czasie zawieruchy związanej z procesem sekularyzacji majątków klasztornych⁴⁴. W Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu przechowywany jest rękopis klasztoru z 1744 r.⁴⁵, pochodzący z biblioteki Chrzanowskich w Moroczynie⁴⁶, oraz kilka starych druków dawniej stanowiących własność benedyktynów sieciechowskich. Trzy książki pochodzą z kolekcji Józefa Maksymiliana Ossolińskiego, dla którego S.B. Linde przeszukiwał klasztorne biblioteki na przełomie XVIII i XIX w.⁴⁷ Kolejne druki są efektem późniejszych w czasie nabytków pochodzących z bibliotek rodzin Baworowskich, Brodzkich i Branickich z Suchej Beskidzkiej⁴⁸.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie posiada rękopis sieciechowski z treścią *Calendarium Gregorianum Perpetuum*⁴⁹ i kilka druków, które noszą znamiona przynależności do biblioteki klasztornej⁵⁰. W zbiorach Biblioteki Kórnickiej odnajdziemy starodruki sieciechowskie, z których część związana jest z kolekcjonerską pasją jej założyciela Tytusa Działyńskiego⁵¹. W zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej przechowywane są rękopisy tematycznie związane ze szkołami benedyk-

⁴⁴ M. Derwich, *Benedyktyni klasztor św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu*, Warszawa-Wrocław 1992, s. 78-85, 104-106.

⁴⁵ Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (dalej: BOss.), rps sygn. 6164/I.

⁴⁶ K. Tyszkowski, *Biblioteka Chrzanowskich w Moroczynie*, „Przegląd Lubelsko-Kresowy”, 1925, R. 1, nr 11, „Dodatek literacki”, s. 5; tenże, *Biblioteka Chrzanowskich w Moroczynie*, Kraków 1925, s. 13, 18. Kazimierz Tyszkowski wymienia rękopis wśród zbiorów biblioteki Chrzanowskich. Zbiory trafiły w 1925 r. do Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie, a następnie po wojnie znalazły się w bibliotece we Wrocławiu.

⁴⁷ BOss., starodruki sygn. XVI.F.13805, XVII.438, XVII.7665. Zob. J. Kosiński, *Biblioteka fundacyjna Józefa Maksymiliana Ossolińskiego*, Wrocław 1971, s. 67-75; M. Derwich, *Benedyktyni klasztor...*, s. 83-84.

⁴⁸ BOss., starodruki sygn. XVII.2594, XVII.6565, XVI.O.126, XVI.F.4184. Zob. *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVI*, oprac. M. Bohonos, Wrocław 1965, s. VIII-IX, 40, 743; *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVII*, t. 2, oprac. B. Górka, W. Tyszkowski, Wrocław 1992, s. 196; *Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVII*, t. 3, oprac. W. Tyszkowski, Wrocław 1993, s. 113; tamże, t. 7, 1995, s. 118.

⁴⁹ Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego (dalej: BHL), rps sygn. 1951. Zob. W. Szwarcówna, *Katalog rękopisów Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego*, cz. 3, sygn. 1729-2043, Lublin 1964, s. 82.

⁵⁰ BHL, starodruki sygn. P-18-f-15, O-17-o-446, O-17-o-567, O-17-o-569, O-17-o-740, O-17-q-272/P.1, O-17-f-223, O-18-f-15/T.3, O-17-f-291. Niektóre starodruki zawierają pieczętki prawosławnego seminarium duchownego w Chełmie, którego część zbiorów bibliotecznych w 1918 r. została przewieziona do Lublina, a w 1926 r. przekazana Bibliotece Publicznej im. H. Łopacińskiego.

⁵¹ Biblioteka Kórnicka, starodruki sygn. Cim.O.421, Cim. 31335, 31332, 12342, 310097. W 1817 r. T. Działyński zamieszkał w Gniewoszowie niedaleko Sieciechowa, być może wtedy korzystał z biblioteki klasztoru. Zob. R. Marciniak, *Biblioteka Kórnicka Tytusa Działyńskiego w R. 1826*, „Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej”, 1976, z. 12, s. 8; B. Kosmanowa, M. Kosman, *Tytus Działyński i jego dzieło. 150 lat dziejów Biblioteki Kórnickiej*, Wrocław 1978, s. 44-45; M. Koška, *Adam Tytus Działyński, Karol Marcinkowski*, Lublin 2003, s. 25.

tyńców sieciechowskich⁵² oraz druki pochodzące z księżnicy klasztornej⁵³. Kilkanaście druków sieciechowskich przechowuje Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu⁵⁴. Pojedyncze egzemplarze sieciechowskie znajdziemy w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku⁵⁵ oraz w Bibliotece Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie⁵⁶. W zbiorach opactwa benedyktynów w Tyńcu przechowywany jest rękopiśmienny antyfonarz sieciechowski z drugiej połowy XVIII w.⁵⁷ Kilka druków klasztornych zgromadzono w Bibliotece Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, gdzie trafiły z księgozbioru bibliofila Jana Koźmiana⁵⁸. Kilkanaście woluminów klasztornych znajduje się w zbiorach Biblioteki Seminarium Metropolitarnego Archidiecezji Warszawskiej⁵⁹. Do biblioteki tej trafiły dublety dzieł o tematyce religijnej pochodzące z Biblioteki Publicznej przy Uniwersytecie Warszawskim, która w 1826 r. przekazała je Bibliotece Seminarium Głównego w Warszawie. Następnie w 1837 r. znalazły się w Bibliotece Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej, a po jej zniesieniu trafiły do Biblioteki Seminarium Duchownego św. Jana Chrzciciela⁶⁰.

Zawile losy księgozbioru klasztornego benedyktynów sieciechowskich po kasacji opactwa sprawiły, że zachował się on do dzisiaj jedynie we fragmentach. W zbiorach polskich bibliotek zarejestrowano dotychczas niespełna 600 starodruków pochodzących z klasztoru w Sieciechowie. Odnajdziemy wśród nich dzieła z zakresu teologii, kaznodziejstwa, prawa kanonicznego i świeckiego, filozofii, astronomii, ascetyki, historiografii oraz wielu innych działów nauki. Największa część ocalałej spuścizny biblio-

⁵² Biblioteka Jagiellońska, rpsy sygn. 3022, Przyb. 66/66. Zob. *Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, cz. 2, Rękopisy 1876-4176, oprac. W. Wisłocki, Kraków 1877-1881, s. 683.

⁵³ Tylko część zasobu starych druków Biblioteki Jagiellońskiej została opracowana pod względem proweniencyjnym. Z biblioteki benedyktynów sieciechowskich pochodzą dwa druki o sygn. Cim. 6069, 37857 I.

⁵⁴ Dziękuję paniom Dorocie Rejman i Monice Kopeć z Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu za przesłanie wykazu starodruków proweniencji sieciechowskiej o sygn. 2855, 53259, 35577, T 128, 11563, 15690, 15690 1, 15690 3, 35929, 30780, 26301 12, 29354, T 73. Zob. D. Rejman, M. Kopeć, *Sprawozdanie końcowe z prac inwentaryzacyjnych druków z bibliotek klasztornych znajdujących się w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu. Etapy od czwartego do ósmego: 1 V 2013 – 31 V 2014*, „Hereditas Monasteriorum”, 2014, t. 4, s. 493-504.

⁵⁵ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku, starodruk sygn. SD/XVIII/968. Zob. W. Graczyk, M. Marszalska, *Księgi rękopiśmienne i stare druki w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku: z dziejów kultury polskich bibliotek kościelnych w dawnych wiekach*, Kraków 2010, s. 253-254.

⁵⁶ Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, starodruk sygn. 18.

⁵⁷ T. Bratkowski, „*Officium divinum de tempore*” w rękopiśmiennych antyfonarzach zakonów benedyktyńskich w Polsce od XV do XIX wieku, Rzeszów 2013, s. 64-66.

⁵⁸ Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, starodruki sygn. 30 250. I, 32 752. I. Zob. *Katalog starych druków Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Polonica XVI wieku*, oprac. E. Stelmaszczyk, Poznań 1991, s. 44, 114.

⁵⁹ Biblioteka przechowuje co najmniej 17 starodruków z proweniencją klasztoru sieciechowskiego o sygn.: K.11.111, SS.10.2, B.17.53, F.64.37, S.14.1a, S.14.1b, L.18.60, D.76.5, L.11.9 adl, L.11.10a, L.11.10b, E.27.26, O.127.42, O.80.63, G.44.41, S.38.16, L.2.135. Dziękuję panu Andrzejowi Żebrowskiemu za przygotowanie wykazu starych druków z proweniencją benedyktynów sieciechowskich.

⁶⁰ B. Wilejszys, *Biblioteka Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie. Geneza i dzieje*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 1979, t. 38, s. 77, 97-99; t. 39, s. 138, 145-146, 149, 167-168.

tecznej pochodzi z XVII i XVIII w. Książki dawniej stanowiące własność benedyktynów sieciechowskich wymagają dalszych poszukiwań, które często utrudnia brak w pełni opracowanych kartotek proveniencyjnych starodruków. Kwerendy naukowej wymagają też egzemplarze sieciechowskie, które pozostały do dnia dzisiejszego w bibliotekach rosyjskich⁶¹.

Zachowana część księgozbioru klasztornego stanowi cenny materiał badawczy, którego opracowanie w pewnym zakresie przybliży zawartość i organizację biblioteki sieciechowskiej, pozwoli ustalić sposoby i okoliczności gromadzenia książek w klasztorze oraz poznać preferencje czytelnicze i okresy wzmożonej aktywności umysłowej benedyktynów z Sieciechowa. Szczegółowych badań wymaga charakterystyka treściowa, językowa i typografia zachowanych rękopisów oraz starodruków. Pomocne w tym zakresie będą studia porównawcze w oparciu o badania nad bibliotekami innych ośrodków klasztornych, co pozwoli szerzej spojrzeć na problematykę kultury intelektualnej wspólnoty sieciechowskiej. Badania nad średniowiecznymi rękopisami klasztoru dowiodły już, że zbiór sieciechowski był bardzo interesujący ze względu na zawartość rzadko reprezentowanych w bibliotekach klasztornych pozycji bibliotecznych, jak też jego związki z kręgiem Uniwersytetu Krakowskiego⁶².

BIBLIOGRAFIA

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych:

Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego, sygn. 797.

Archiwum Państwowe w Radomiu:

Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej i Siedleckiej, Sukcesje, sygn. 1225.

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu:

Akta Zgromadzenia oo. Benedyktynów w Sieciechowie, sygn. R 1931.

Źródła rękopiśmienne i starodruki

Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu:

starodruki sygn. 2855, 53259, 35577, T 128, 11563, 15690, 15690 1, 15690 3, 35929, 30780, 26301 12, 29354, T 73.

Biblioteka Jagiellońska w Krakowie:

rpsy sygn. 3022, Przyb. 66/66,
starodruki sygn. Cim. 6069, 37857 I.

Biblioteka Kórnicka Polskiej Akademii Nauk w Kórniku:

starodruki sygn. Cim.O.421, Cim. 31335, 31332, 12342, 310097.

Biblioteka Narodowa w Warszawie:

rpsy sygn. 3017 II, 3316 III,
starodruki sygn. XVI.F.00371, XVI.O.00455, XVI.O.01444, XVII.1.00368, XVII.1.00723, XVII.1.05571, XVII.1.06705, XVII.1.06720-6721, XVII.1.07192, XVII.3.00258, XVII.3.18930, XVII.3.19162, XVII.3.19553.

⁶¹ Przeprowadzenie wstępnej kwerendy umożliwia elektroniczny katalog dostępny na stronie Rosyjskiej Biblioteki Narodowej w Petersburgu, <http://www.nlr.ru>, (dostęp: 20.10.2018).

⁶² J. Kaliszuk, *dz. cyt.*, s. 284-294.

Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie:

starodruk, sygn. 18.

Biblioteka Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu:

starodruki sygn. 30 250. I, 32 752.

Biblioteka Seminarium Metropolitarne Archidiecezji Warszawskiej:

starodruki sygn. K.11.111, SS.10.2, B.17.53, F.64.37, S.14.1a, S.14.1b, L.18.60, D.76.5, L.11.9 adl, L.11.10a, L.11.10b, E.27.26, O.127.42, O.80.63, G.44.41, S.38.16, L.2.135.

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku:

starodruk sygn. SD/XVIII/968.

Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu:

rps sygn. 6164/I,

starodruki sygn. XVI.F.13805, XVII.438, XVII.7665, XVII.2594, XVII.6565, XVI.O.126, XVI.F.4184.

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie:

rps sygn. 1951,

starodruki sygn. P-18-f-15, O-17-o-446, O-17-o-567, O-17-o-569, O-17-o-740, O-17-q-272/P.1, O-17-f-223, O-18-f-15/T.3, O-17-f-291.

Opracowania

Bańkowski P., *Rękopisy rewindykowane na podstawie traktatu ryskiego jako warsztat pracy naukowej przed wojną*, „Przegląd Biblioteczny”, 1948, R. 16, z. 1-2, s. 101-118.

Bańkowski P., *Straty Biblioteki Narodowej w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, [w:] *Straty bibliotek i archiwów w zakresie rękopiśmiennych źródeł historycznych*, t. 3, Biblioteki, red. P. Bańkowski, Warszawa 1955, s. 9-65.

Barańska A., *Między Warszawą, Petersburgiem a Rzymem. Kościół a państwo w dobie Królestwa Polskiego (1815-1830)*, Lublin 2008.

Bibliotheca Lindiana. Samuel Bogumił Linde (1771-1847) pierwszy dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. W 165. rocznicę śmierci, Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, 19-20 listopada 2012 r., red. nauk. M. Cubrzyńska-Leonarczyk, współ. H. Mieczkowska, Warszawa 2015.

Bieliński J., *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831)*, t. 1, Materiały i Opracowania Dotyczące Historii Wyższych Zakładów Naukowych w Polsce, Warszawa-Kraków 1907.

Blumenstock A., *Wiadomość o rękopisach prawno-historycznych Biblioteki Cesarskiej w Petersburgu. Sprawozdanie z poszukiwań*, „Archiwum Komisji Historycznej”, t. 6, Kraków 1891, s. 379-463.

Borowski T.F., *Dekret kasacyjny z roku 1819 i jego wykonanie w stosunku do zakonów diecezji sandomierskiej*, „Studia Sandomierskie”, 2011, t. 18, nr 1, s. 7-162.

Bratkowski T., *„Officium divinum de tempore” w rękopiśmiennych antyfonarzach zakonów benedyktyńskich w Polsce od XV do XIX wieku*, Rzeszów 2013.

Brückner A., *Kazania średniowieczne*, cz. 1, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny”, 1895, t. 24, s. 38-97; 1895, t. 24, cz. 2, s. 317-390; 1897, t. 25, cz. 3, s. 115-205.

Brückner A., *Drobne zabytki języka polskiego XV w. Pieśni, modlitwy, glosy*, „Rozprawy Akademii Umiejętności. Wydział Filologiczny”, 1897, t. 25, s. 206-291.

Brückner A., *Literatura religijna w Polsce średniowiecznej*, t. 3: *Legendsy i modlitewniki. Szkice literackie i obyczajowe*, Warszawa 1904.

Chwalewik E., *Losy zbiorów polskich w Rosyjskiej Bibliotece Publicznej w Leningradzie*, Warszawa-Kraków 1926.

Derwich M., *Benedyktyński klasztor św. Krzyża na Łysej Górze w średniowieczu*, Warszawa-

-Wrocław 1992.

Derwich M., *Gérard Lefebvre de Lassus, un bénédictin français érudit et ses activités en Pologne au tournant des XVIIIe et XIXe siècles*, [w:] *Dom Jean Mabillon, figure majeure de l'Europe des lettres: actes des deux colloques du tricentenaire de la mort de dom Mabillon*, abbaye de Solesmes, 18-19 mai 2007, Palais de l'Institut, Paris, 7-8 décembre 2007, ed. J. Leclant, A. Vauchez, D. Hurel, Paris 2010, s. 685-708.

Gach P.P., *Zakony w diecezji kieleckiej 1805-1914*, „Nasza Przeszłość”, 1983, t. 59, s. 165-213.

Gach P.P., *Kasaty zakonów na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej i Śląska 1773-1914*, Lublin 1984.

Gacki J., *Benedyktynski klasztor w Sieciechowie według pism i podań miejscowych*, Radom 1872.

Gacki J., *Benedyktynski klasztor Świętego Krzyża na Łysej Górze*, Warszawa 1873.

Gliński W., *Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wobec wspólnot religijnych w Królestwie Polskim w latach 1815-1820*, Warszawa 2002.

Graczyk W., Marszalska J., *Księgi rękopiśmienne i stare druki w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego w Płocku: z dziejów kultury polskich bibliotek kościelnych w dawnych wiekach*, Kraków 2010.

Gwóźdź J., *Pokasacyjne losy księgozbiorów klasztornych na obszarze Rzeczypospolitej Obojga Narodów*, [w:] *Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie*, t. 3, *Źródła. Skutki kasat XVIII i XIX w. Kasata w latach 1954-1956*, red. M. Derwich, Wrocław 2014, s. 137-150.

Hornowska M., Zdzitowiecka-Jasieńska H., *Zbiory rękopiśmienne w Polsce średniowiecznej*, Warszawa 1947.

Horodyski B., *Spuścizna działu rękopiśmiennego Biblioteki Załuskich*, „Przegląd Biblioteczny”, 1948, R. 16, z. 1-2, s. 40-63.

Jaroszek K., *Inwentarz pozostałości po ostatnim opacie sieciechowskim ks. Wojciechu Biedrzyckim z 1824 r.*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego”, 1998, t. 33, z. 2-4, s. 125-143.

Juda M., *Kultura książki w kręgu benedyktynów. Na marginesie dziejów opactwa w Sieciechowie*, „Przegląd Informacyjno-Dokumentacyjny”, 2005, R. 35, nr 2, s. 45-64.

Kaliszuck J., *Codices deperditi. Średniowieczne rękopisy łacińskie Biblioteki Narodowej utracone w czasie II wojny światowej*, t. 1-3, Wrocław 2016.

Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, t. 1-8, Warszawa 1994-2016.

Katalog rękopisów Biblioteki Publicznej im. H. Łopacińskiego, cz. 3, sygn. 1729-2043, oprac. W. Szwarcówna, Lublin 1964.

Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego, cz. 2, Rękopisy 1876-4176, oprac. W. Wisłocki, Kraków 1877-1881.

Katalog starych druków Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Polonica XVI wieku, oprac. E. Stelmaszczyk, Poznań 1991.

Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVI, oprac. M. Bohonos, Wrocław 1965.

Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVII, t. 2, oprac. B. Górską, W. Tyszkowski, Wrocław 1992.

Katalog starych druków Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Polonica wieku XVII, t. 3 i 7, oprac. W. Tyszkowski, Wrocław 1993-1995.

Kawecka-Gryczowa A., *Biblioteka Narodowa w Warszawie*, Warszawa 1934.

Korzeniowski J., *Zapiski z rękopisów Cesarskiej Biblioteki Publicznej w Petersburgu i innych bibliotekach petersburskich. Sprawozdanie z podróży naukowych odbytych w 1891-1892 i w 1907 r.*, *Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce*, t. 11, Zapiski i Wyciągi z Rękopisów

- Bibliotek Polskich i Obcych, do Polski się Odnoszących, 1, Kraków 1910.
- Kosiński J., *Biblioteka fundacyjna Józefa Maksymiliana Ossolińskiego*, Wrocław 1971.
- Kosmanowa B., Kosman M., *Tytus Działyński i jego dzieło. 150 lat dziejów Biblioteki Kórnickiej*, Wrocław 1978.
- Kośka M., *Adam Tytus Działyński, Karol Marcinkowski*, Lublin 2003.
- Kośka M., *Dekret abpa Franciszka Skarbka-Malczewskiego z 17 IV 1819 r. w sprawie supresji klasztorów w Królestwie Polskim*, „*Hereditas Monasteriorum*”, 2016, t. 8, s. 367-378.
- Kośka M., *Losy księgozbiorów klasztornych po kasacie 1819 r. Misja Samuela Bogumiła Lindego, [w:] Kasaty klasztorów na obszarze dawnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów i na Śląsku na tle procesów sekularyzacyjnych w Europie*, t. 3, *Źródła. Skutki kasat XVIII i XIX w. Kasata w latach 1954-1956*, red. M. Derwich, Wrocław 2014, s. 161-172.
- Kotkowski S., *Seminarium Duchowne w Sandomierzu w latach 1820-1926*, Sandomierz 2010.
- Kozerska H., *Warszawska Biblioteka Uniwersytecka w latach 1832-1871. Biblioteka Rządowa, Okręgu Naukowego, Główna*, Warszawa 1967.
- Królikowska M., *Łukasz Gołębiowski jako historyk*, „*Przegląd Humanistyczny*”, 1977, t. 21, nr 2, s. 73-83.
- Leleweł J., *Bibliograficznych ksiąg dwoje, w których rozebrane i pomnożone zostały dwa dzieła Jerzego Samuela Bandtke: Historia drukarni krakowskich tudzież Historia Biblioteki Uniw[ersytetu] Jagiell[ońskiego] w Krakowie a przydany Katalog inkunabułów polskich*, t. 2, Wilno 1826.
- Łaskarzewska H., *Starania o zwroty polskich zbiorów bibliotecznych z Kijowa i Petersburga w świetle niepublikowanych dokumentów dotyczących realizacji ustaleń traktatu ryskiego (Ze spuścizny Stanisława Lisowskiego)*, „*Rocznik Biblioteki Narodowej*”, 2003, t. 35, s. 39-66.
- Łodyński M., *Materiały do dziejów państwowej polityki bibliotecznej w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim (1807-1831)*, Książka w Dawnej Kulturze Polski, t. 8, Wrocław 1957.
- Marciniak R., *Biblioteka Kórnicka Tytusa Działyńskiego w R. 1826*, „*Pamiętnik Biblioteki Kórnickiej*”, 1976, z. 12, s. 7-18.
- Michalski J., *Linde Samuel Bogumił*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 17, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1972, s. 358-364.
- Moszyński A., *Wiadomość o rękopisach polskich oddziału teologicznego w Cesarskiej Bibliotece Publicznej w Petersburgu*, „*Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności*”, 1874, t. 1, s. 223-333.
- Pestka W., *Jak mało... ks. Józef Gacki (1805-1876) – zarys biografii*, Radom 2012.
- Ptaszyk M., *Kalendarz życia i twórczości Samuela Bogumiła Lindego*, Wrocław 1992.
- Rejman D., Kopec M., *Sprawozdanie końcowe z prac inwentaryzacyjnych druków z bibliotek klasztornych znajdujących się w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu. Etapy od czwartego do ósmego: 1 V 2013 – 31 V 2014*, „*Hereditas Monasteriorum*”, 2014, t. 4, s. 493-504.
- Sawicka S., *Straty wojenne zbiorów polskich w dziedzinie rękopisów iluminowanych*, *Prace i Materiały Biura Rewindykacji i Odszkodowań*, nr 10, Warszawa 1952.
- Sipayłło M., *Wstęp*, [w:] *Katalog druków XV i XVI wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, t. 1, cz. 1: XV w., oprac. T. Komender, Warszawa 1994, s. 13-52.
- Stanaszek B., Nowakowski R., *Słownik biograficzny Księży Diecezji Sandomierskiej XIX i XX w.*, t. 2, litery H-Ł, Sandomierz 2015.
- Stępień R., *Pokasacyjne losy i obecny stan zachowania archiwaliów klasztoru Benedyktynów z Sieciechowa*, „*Res Historica*”, 2018, t. 45, s. 131-153.
- Stummer W., *Biblioteka Sądu Apelacyjnego w Warszawie 1810-1865*, „*Roczniki Biblioteczne*”, 1958, R. 2, z. 3-4, s. 425-431.
- Szwankowski E., *Łukasz Gołębiowski (1773-1849)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 8, Wrocław-Warszawa-Kraków 1959-1960, s. 250-252.

Tyszkowski K., *Biblioteka Chrzanowskich w Moroczynie*, „Przegląd Lubelsko-Kresowy”, 1925, R. 1, nr 11, „Dodatek literacki”, s. 5.

Tyszkowski K., *Biblioteka Chrzanowskich w Moroczynie*, Kraków 1925.

Wilejszys B., *Biblioteka Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie. Geneza i dzieje*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 1979, t. 38, s. 73-108.

Wilejszys B., *Biblioteka Akademii Duchownej Rzymsko-Katolickiej w Warszawie. Geneza i dzieje*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 1979, t. 39, s. 127-168.

Wiśniewski J., *Dekanat kozienicki*, Radom 1913.

Wójcik W., *Włączenie zbiorów poklasztornych do Biblioteki Seminarium Duchownego w Sandomierzu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 1960, t. 1, z. 2, s. 50-65.

